

Asad Ghanem'in Etnik Azınlık Taleplerini Anlama Modeli Üzerine

Diren ÇAKMAK¹

Özet

Çalışmada, Asad Ghanem'in etnik azınlık taleplerini anlama modeli incelenmektedir. Ghanem'in diğer modellerle tartışması ele alınmakta, Ghanem'in modelinin bileşenleri açıklanmakta ve Ghanem'in modeline dair sunduğu ülke örneklerinden İsrail örneği seçilerek modelin açıklayıcılığı değerlendirilmektedir. Çalışmanın, modeli Türkçe siyaset bilimi literatürüne kazandıran ilk çalışma olması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada belge tarama ve içerik çözümleme araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışma, etnik azınlık taleplerinin anlaşılmasında, azınlığın yerli veya göçmen halk olmasının ve azınlığın yaşadığı ülkenin siyasal rejiminin etnokrasi veya demokrasi olmasının belirleyici ölçütler olarak sayılıp sayılmayacağı tartışmasını açmaktadır. Çalışmada, farklı Filistinli grupların farklı taleplerinin olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerli halk, göçmen halk, etnokrasi, demokrasi, İsrail.

On Asad Ghanem's Model of Understanding Ethnic Minority Demands

Abstract

In the study, Asad Ghanem's model of understanding ethnic minority demands is analyzed. Ghanem's discussions with the other models are examined, the components of Ghanem's model are explained, the case of Israel is selected from the case studies of Ghanem to evaluate the explanatory strength of the model. The significance of the study is that it is the first academic research on Ghanem's model of understanding ethnic minority demands in the political science literature in Turkey. In the study, literature scanning and content analysis are used. The study puts forth whether the type of minority such as indigenous or immigrant and the type of the political regime in which minority lives such as democracy or ethnocracy will be accepted as the significant criterion to understand the minority demands. In the study, it is questioned whether different Palestinian groups have different demands.

Keywords: Indigenous people, immigrant people, ethnocracy, democracy, Israel.

1 Yrd. Doç., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü .
İletişim: direncakmak@hitit.edu.tr. Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Akkent 3. Cd. No:3 TOKİ Mevki Civarı Merkez, Çorum / Türkiye
Atıf©: Çakmak, D. (2014). Asad Ghanem'in Etnik Azınlık Taleplerini Anlama Modeli Üzerine. *Tesam Akademi*, 1 (2), 97-113.

Giriş

21. yüzyıl dünyasında devletlerin büyük çoğunluğunda birden fazla etnik grubun yaşadığını söylemek doğru olur. Etnik gruplar arasındaki farklılaşma tarihten, dil ve dinden kaynaklandığı gibi mit, umut veya özlemde de kaynaklanabilmektedir. Aynı coğrafyada yaşayan insanlar tarih boyunca bireysel ve grupsal olarak, kendilerini diğer bireylerden ve gruplardan ayırmada istekli olmuşlardır. Öyle ki, dinsel veya mezhepsel önyargılar, refah farklılaşması ve tarihsel nefretler, geçmişte olduğu gibi bugün de insanları biz ve onlar diye ayırmaya devam etmektedir. Öte yandan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağıldığı 1991 sonrasında, özellikle Balkanlar ve Kafkaslarda yaşayan etnik gruplar arasındaki sürtüşmelerin ve savaşların hız kazandığını, etnik gruplar arası mücadelelerin sadece bölge ülkelerini değil, küreselleşme sürecinin doğal çıktısı olarak dünyanın her bölgesindeki ülkeyi etkilediğini söylemek mümkündür.

Etnik çatışmaların yaratacağı istikrarsızlığın ülke ekonomilerini doğrudan etkilemesinden kaynaklı olsa gerek, 21. yüzyılda en çok dillendirilen değerlerin başında barış gelmektedir. Demokrasi ile barışın birbirinin ayrılmaz parçası olduğu vurgusu bugün tartışılmaz bir kabul olarak kendini göstermektedir. Şu halde, siyasetin bilim olmaktan ziyade mühendislik olduğunun kabul edildiği Soğuk Savaş sonrası dönemde, etnik çatışmaların çözümünün demokrasi ile ilişkili bir biçimde tartışılması tesadüf değildir. Bu bakımdan, bir siyaset bilimci olarak kabul edilmekten ziyade siyaset mühendisi olarak nitelendirilmeyi hak eden Asad Ghanem'in etnik azınlık taleplerini anlamaya dair bir model önermiş olmasını, içinden geçilmekte olan sürecin doğal bir sonucu saymak isabetli olur.

Asad Ghanem, etnik ve mezhepsel çatışmalara gebe Ortadoğu coğrafyasını çalışmalarının merkezine alan bir siyaset bilimcidir. Ghanem, İsrail yurttaşı Arap akademisyenlerdendir. Kurulduğu ilk günden itibaren emek-sermaye çelişkisinde tarafını emekten yana seçen akademisyenlerin çalıştığı üniversite olan Hayfa Üniversitesi kadrosunda yer alan Ghanem, mesleğinin erken yıllarında kendini Arap saymaktayken bugün kendine "İsrailli Filistinliyim" demektedir. İsrail Devleti'nin resmi ifadesi olan "İsrailli Arap" nitelendirmesine karşı çıkmakta ve İsrail Devleti'nin uluslararası toplumca tanınmış toprakları içinde yaşayan İsrail yurttaşı diğer Filistinliler gibi kaderini, İsrail yurttaşı olmayan Gazze'de, Batı Şeria'da ve Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlilerin ve Arap ülkelerine dağılmış Filistinli mültecilerin, Batı ülkelerinde yaşamayı seçmiş Filistin diasporası üyelerinin kaderine bağlı kabul etmektedir. Ghanem'in siyaset bilimci olarak üne kavuşmasında, 2006-2007'de İsrail

siyasi yaşamında gündem oluşturan “İsrail’deki Filistinli Arapların Gelecek Görüşü” başlıklı raporu hazırlayan 38 İsraili Arap akademisyenden birisi olarak, tarihi Filistin’de iki devletli çözüm yerine tek devlette iki uluslu olma önerisini savunmasının belirleyici olduğu söylenebilir. Nitekim Ghanem, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1947’de sunulmuş olan iki devletli çözüm önerisinin 2005’de Sharon tarafından tek taraflı olarak Gazze’den çekilme girişimiyle son bulduğunu düşünmektedir. Olası bağımsız Filistin Devleti’nin Gazze’nin tamamıyla, Batı Şeria’nın yarısından meydana gelebileceğini ve sürdürülebilir bir siyasi, iktisadi ve toplumsal bağımsızlığın bu olasılık çerçevesinde mümkün gözükmediği fikrindedir. Ghanem İsrail siyasi yaşamında yükselen etnik-milliyetçiliğin Filistinlilere topraksal özerklik verilmesinden daha ötesine imkan tanımayacağını öne sürmektedir. Filistin sorununun çözümünün ortaklıkçı demokrasi olduğunu savunmaktadır. Tarihi Filistin’deki yerli halkların tamamına grup haklarının tanındığı tek bir devlet olarak İsrail/Filistin’in yegane seçenek olduğunu iddia etmektedir.

Ghanem, İsrail yurttaşı yaklaşık bir buçuk milyon nüfusa sahip Filistinlinin tarihi Filistin’deki yerli ulusal azınlık olduğunu düşünmektedir. İsrail’in Yahudilerin devleti olmasını İsrail’de demokratik rejimin olmadığına karinesi sayan Ghanem, tıpkı Yiftachel (1997) gibi İsrail’de etnokratik bir rejimin olduğu görüşündedir. Smooha’nın (1990) İsrail’de etnik demokrasi olduğuna dair iddiasını yanlış bulan Ghanem (1998), tıpkı Rouhana (1997) gibi İsrail Devleti’nin Yahudilerin siyasi, iktisadi ve toplumsal yaşamda ayrıcalıklı konumlarını sürdürmelerinin aracı saymaktadır.

Ghanem, İsrail Devleti’nin 1948’deki bağımsızlık ilanını Filistin ulusal kurtuluş hareketi gibi büyük bir felaket (Nakba) olarak telakki etmekte, İsrail’i tarihi Filistin’de işgalci ve sömürgeci saymakta ve tıpkı Yiftachel (2006) gibi İsrail’de siyasi rejimin 1994 öncesi Güney Afrika apartheid rejimine benzediği görüşünü savunmaktadır. İkinci İntifada (2000) sonrasında İsrail yurttaşı Filistinlilerin sandığa gitme oranlarındaki düşüşe işaret eden Ghanem, 2013 İsrail Meclisi (Knesset) üyeliği seçimlerinde İsrail yurttaşı Filistinlilerin sandığa gitme oranının %50’nin altına düşmesi bakımından mevcut meclisi gayrimeşru görmektedir. İsrail Devleti makamlarınca İsrail yurttaşı Filistinlilerin ayrılıkçı hareketin bir parçası olarak sunulmalarının yanlış olduğunu düşünen, İsrail’in demokratikleşmeden yana tercihte bulunması halinde, Filistinlilerin ve Yahudilerin bir arada, barış içinde yaşayabilecekleri görüşündeki Ghanem’e göre; İsrail’in resmi devlet ideolojisi Siyonizm olarak kalmaya devam ettikçe, İsrail’in demokratikleşme olasılığı mümkün değildir. Post-Siyonizm hareketinin İsrail’in demokratikleşmesi için yeterli olmadığını düşünen Ghanem, kendini non-Siyonist değil anti-Siyonist olarak

görmektedir. Ghanem'in İsrail siyasi tarihine bakışının Pappe (1992), Khalidi (2001), Abdel (2007), Masalha (2011) ile aynı olduğunu söylemek doğru olur.

Ghanem'in demokrasi, etnik çoğunluk ve etnik azınlık ilişkisi bağlamında bir model oluşturma girişimini hızlandırıcı tarihsel olayın, Hamas'ın dört İsrail yurttaşı Yahudinin ölümüne neden olan roket saldırısına karşılık İsrail ordusunun Ağustos 2008'de Gazze'ye saldırması, yaklaşık bin Filistinlinin ölümü ile sonuçlanan savaşın İsrail yurttaşı Filistinlilerin yaşamlarını güçlendirmesi olduğunu söylemek doğru olur. Ghanem'in modeli kurduğu yıl 2012'dir. Bunun, İsrail'in güvenli saydığı kentlerinin dahi Filistinli direnişçilerin roketlerinden zarar görebileceğinin anlaşıldığı Gazze çatışmasının (Mart 2012) gerçekleştiği yıl olması tesadüf değildir.

Çalışmanın birinci bölümünde Ghanem'in etnik azınlık taleplerinin anlaşılmasına dair diğer modellerle hesaplaşmasına yer verilecek; ikinci bölümünde modelin bileşenleri açıklanacak; üçüncü bölümünde Ghanem'in modeline dair sunduğu ülke örneklerinden İsrail örneği incelenerek modelin açıklayıcılığı değerlendirilecektir. Çalışmanın, modeli Türkçe siyaset bilimi literatürüne kazandıran ilk çalışma olması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada belge tarama ve içerik çözümleme araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Çalışmada, türdeş veya homojen, yazın veya literatür gibi eşanlımlı sözcükler birbiri yerine kullanılabilir. Çalışmanın, İsrail yurttaşı Filistinliler, Filistin Özerk Yönetimine tabi Filistinliler, Arap ülkelerindeki mülteci Filistinliler ve Batı'da yaşayan Filistin diasporasının farklı talepleri olduğuna dikkat çekecek olması bakımından alan yazınına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Ghanem'in Diğer Modellerle Hesaplaşması

Ghanem (2012), etnik azınlık taleplerini anlamaya yönelik mevcut modellerin, farklı azınlık tiplerinin farklı talebi olabileceğini anlamaya izin vermediğini savunur. Ghanem'e göre, etnik azınlığın göçmen halk veya yerli halk olması, azınlığın taleplerinde farklılık yaratır. Ayrıca Ghanem (2012: 359), azınlığın taleplerinin demokratik veya etnik rejimde yaşamasına bağlı olarak da farklılaşacağını düşünür. Ghanem (2012: 360) etnik azınlık taleplerini anlamaya dönük modelleri dört kategoriye ayırır: *ayrımcılık, ilkselcilik, modernleşme* ve *pazarlıkçılık*. Kendi modelini bu kategorilerden herhangi birinin içine yerleştirmez.

Ayrımcılık modelleri içinde en çok başvurulan modelin Young'ın (1990) olduğunu belirten Ghanem'e göre, model oldukça açıklayıcıdır. Young'ın modeli, *sömürü, marjinalleştirme, güçsüzlük, kültür emperyalizmi, şiddet*

olmak üzere beş ayrımcılık olasılığı tanımlar. *Sömürü tipinde*, çoğunluktaki etnik grup, üretim araçları üzerinde tekel kurar ve azınlıktaki etnik grubun üretim araçlarına erişimini engeller. *Marjinalleştirme tipinde*, çoğunluktaki etnik grup, özellikle iktisadi gücün merkezinden olmak üzere, azınlıktaki etnik grubu, siyasi ve toplumsal güç merkezlerinden uzak tutar. *Güçsüzlük tipinde*, azınlıktaki etnik grup kendi çıkarlarını ilgilendiren konularda grup olarak karar alma hakkına sahip değildir. Young, marjinalleştirme ve güçsüzlük tiplerinin yakın sonuçlar yarattığını söyler. Öte yandan, güçsüzlük tipinde bireysel başarı örneklerine rastlanabildiğine işaret eder. Azınlıktaki etnik grup üyelerinden bazıları mesleklerinde ilerleyip, çoğunluktaki grup üyelerinin faydalandığı ayrıcalıklara erişebilirler. *Kültür emperyalizmi tipinde*, çoğunluktaki etnik grup, azınlıktaki etnik grubun kültür, tarih ve yaşanmışlığının farklılığını kabul etmez, azınlığın kendi dilini konuşmasını veya dinini yaşamasını engeller. *Şiddet tipinde ise*, azınlık, sistemli fiziksel güç kullanımı ile yok edilir, daimi korku ile yaşamak durumunda bırakılır. Ghanem (2012: 360), azınlığın radikalleşmesi dışında ihtimalin görülemeyeceğini öngörmesi bakımından Young'un modelini eksik bulur. Ayrımcılığa maruz kalan grubun yeni bir devlet kurması veya kendisiyle aynı etnik kimliği taşıyanların çoğunlukta olduğu anavatanla birleşmesinin mutlak seçenek olmadığını altını çizer.

Ghanem, ilkselcilik kategorisindeki etnik azınlık taleplerini anlama modellerini, etnik kimliğin her koşulda azınlıktaki etnik grubu şiddet içeren ayrılıkçı harekete iteceğini kabul etmeleri nedeniyle, tıpkı ayrımcılık modelleri gibi sorunlu bulur. İlkselcilik kategorisindeki Shils(1957), Geertz(1963), Connor (1994), Johnston'a (1995) ait modelleri inceleyen Ghanem (2012: 360), modellerin çoğunluk-azınlık ilişkilerindeki sürüşmeyi değişmez saymakla malul olduklarını savunur. Ghanem'e göre, yurttaşlık bağının etnik aidiyetin üzerine çıkabileceği olasılıkları anlamlandırmada bu modeller yetersizdir. Zira her etnik azınlık grubunun kendi kaderini tayin etme hakkına binaen, siyasi sınırları içinde yaşadığı devletten koparak kendi devletini kurmak isteyebileceği iddiasını her zaman ve her yerde geçerli bir kabul saymayı yanlış bulur.

Ghanem, ilkselcilik modellerine getirdiği eleştiri saklı kalmak kaydıyla, ülkenin kalkınmasının etnik kimliklere bağlılığı ortadan kaldırmayabileceğini belirtir. Modernleşme kategorisindeki modelleri ayrı ayrı açıklamaz. İktisadi, toplumsal ve siyasi modernleşme süreçlerinin etnik kimlikler üzerindeki etkisine dikkat çekmeyi modernleşme modellerini eleştirmek için yeterli bulur. Ghanem(2012: 361), modernleşme kuramcılarının beklediğinin tam tersine olmak üzere, refah düzeyi arttıkça etnik kimlik aidiyetinin çözümlenebileceğini dikkate

almayı önerir. Serbest piyasadaki sert rekabet koşullarında, kaynaklara erişme ve kaynakları paylaşma bakımından bireylerin bireysellikleri terk edip grupsallığı yeğlediklerini görmeyi salık verir. Ghanem'e göre, iktisadi ve siyasi araçların denetimini ele geçirmek veya denetimine ortak olmak için azınlıktaki etnik grup, grupsal kimliğe dayalı taleplerde bulunabilir. Hayatta kalma stratejisi olarak, bireylerin modern öncesi kimliklerine daha sıkı sarılabileceklerine işaret eder ve modernleşme modellerini bu gerçeği ıskalamakla malul görür.

Ghanem, pazarlıkcılık kategorisindeki modellerden Jenne'in (2004) modelini irdelemesinin merkezine oturtur. Azınlığın sınırları içinde yaşadığı devlet, uluslararası aktörler ve azınlığın anavatanı olan yani etnik azınlıkla aynı etnik kimliğe sahip olanların çoğunluğu oluşturduğu ülke arasındaki güç dengesine göre, Jenne'nin etnik azınlık taleplerini açıklamasını sorunlu bulur. Ghanem (2012: 361), bu modelin etnik azınlığın taleplerindeki değişmeyi anlamaya izin vermediği kanaatindedir. Bu modeli, ilişkileri fazla basitleştirmekle eleştirir. Pazarlıkcılık modellerinin ilişkileri nicelleştirmesini yanlış bulur. Azınlık ve çoğunluk taraflarını düşman kamplar olarak kabul etmekle, bu modellerin kullanımının, her iki tarafın bir diğeri hakkındaki varsa olumsuz duygularını derinleştirdiği kanaatindedir.

Ghanem hesaplaştığı modellerin, etnik azınlığın taleplerinin bağımsız devlet kurma veya kendi ile aynı etnik kimliğe sahip olanların çoğunluğu oluşturduğu devletle birleşmeyi öngördüklerine işaret eder. Ghanem (2012: 362), demokratikleşerek bütünleşmenin de bir seçenek olduğunu vurgular. Zira bir devletin sınırları içinde yaşayan azınlık gruplarının grup olarak tanındıkları demokratik bir rejimin kurulmasını dikkate alınması olasılık olarak önerir.

Modelini açıklarken ABD'deki devlet ve yurttaş ilişkilerinden övgüyle bahsetmesi bakımından, cumhuriyetçi ve liberal ilkedden oluşan ikili yapıya dayalı Amerikan yurttaşlık anlayışını (Smith,1997) Ghanem'in makbul saydığı çıkarımı yapılabilir. Ghanem, tıpkı Marshall (1973) gibi hakların kurumlarla anlamlı olduğu görüşündedir. Ancak Marshall'ın (1973) hakların doğrusal ve tersinmez evrimine ilişkin görüşünü paylaştığı söylenemez. Liebman&Yehiya'nın (1983) hizmet devleti dediği devlet anlayışına mesafeli durur. Ghanem, yurttaşlığın ayrıcalık sayıldığı zamanın geride kaldığını düşünür.

Ghanem'in Etnik Azınlık Taleplerini Anlama Modelinin Bileşenleri

Ghanem'in modelinin özgün yanı, diğer modellerde olmayan iki değişkeni

içermesidir. Bunlar, etnik azınlığın göçmen halk veya yerli halk olması ve etnik azınlığın yaşadığı ülkenin siyasi rejiminin demokrasi veya etnokrasi olmasıdır.

Ghanem(2012: 364) modelini kurarken, Dahl'ın (1971) demokrasinin biçimsel asgari tanımını ve Sartori'nin (1987) demokratikleşmenin bir süreç olduğu kabulünü esas alır. Ghanem (2012: 365) demokrasiyi, bir ülkede daimi olarak yaşayanların tamamının eşit yurttaşlığa sahip olduğu, özgür ve düzenli seçimlerin yapıldığı, çoğunluğun tiranlığına karşı azınlıktaki yurttaşların korunduğu, temel hak ve özgürlüklerin kullanımına kısıtların getirilmediği, örgütlenme, ifade, hareket ve din özgürlüğünün benimsendiği, yargının yasama ve yürütmeden bağımsızlığının kabul edildiği bir rejim olarak tanımlar. Toplumsal cinsiyet politikalarının, askeri ve sivil bürokrasi ilişkisinin, kamu hizmetinde merkezîyetçiliğin veya adem-i merkezîyetçiliğin benimsenmesinin ülkedeki demokrasinin kalitesinin sınıflandırılmasında belirleyici olduğunu düşünür.

Ghanem (2012: 365) etnokrasinin demokrasinin bazı biçimsel özelliklerini içermek bakımından demokrasiymiş gibi algılanabileceğini savunur. Ghanem'e göre, etnokraside, demokraside olduğu gibi düzenli seçimler yapılıyor olabilir veya kuvvetler ayrılığı görülebilir. Etnokrasinin demokrasiden farkı, tüm yurttaşların değil sadece bir etnik grubun üyelerinin temel hak ve özgürlüklerden ayrıcalıklı olarak istifade etmesidir. Ghanem, etnokratik bir rejimde, devlet aygıtının hakim konumdaki etnik grubun elinde olduğunu, bu grubun hegemonik bir tutum içinde olduğunu, tıpkı Yiftachel gibi (2006) siyasi, iktisadi, toplumsal hayatta etnik-sınıflaşmanın yaşandığını savunur. Ghanem'e göre (2012: 365) etnokrasi, istikrarsızlık üretir. Ghanem, etnokrasi örnekleri arasında İsrail ve Türkiye'yi sayar.

Ghanem, etnik grupların siyasi, iktisadi ve toplumsal sistemde çıkar grupları olarak hareket ettiğini düşünür. Yiftachel'in (1997) etnik kimliklerin toplumsal olarak kurulduğuna dair görüşünü paylaşır. Gellner'in(1983) ve Anderson'ın(1991) yaklaşımlarını benimsemez. Zira ikisinin yaklaşımları etnik-sınıf çıkarlarını açıklamaya izin vermez. Ghanem göçmen azınlık ve yerli azınlık ayrımını esas alır. Ghanem'in modelinde ulusal azınlık ve etnik azınlık ayrımı göçmenlik ve yerlilik ölçütlerinin gerisine düşer. Hatta ulusallık ve etniklik ayrımını anlamlı saymadığı söylenebilir. Ghanem'in düşüncesinde ulusal azınlık ve etnik azınlık ayrımı reel politikanın çıktısı olarak nitelendirilir. Zira Ghanem, yeni yurttaşlık türleri üzerinde düşünmeyi önerir. Kadınları, eşcinselleri veya engellileri, dezavantajlı kesimler olarak azınlık saymaya eğilimlidir.

Ghanem'in düşünce izleğinde, yabancı olmanın tasfiyesine dair çok güçlü bir isteğin olduğunu tespit etmek mümkündür. Ghanem, tarihi Filistin'deki Bedeviler ve Dürzileri etnik azınlık sayarken, Filistinlileri ulusal azınlık sayar. Ancak hepsinin yerli halk olduğunu savunur. Ghanem'e göre yerli halk olmayan grup Yahudilerdir. Zira İsrail Devleti'ni yerleşimci-sömürgeci bir devlet olarak görür. Ghanem ulusal azınlık ve etnik azınlık ayrımı yapar. Ancak ikisi arasında mutlak ayrım olmadığı kanaatindedir. Modeline isim vermekten kaçınır. Ama modeli kurma amacını *"etnik azınlık taleplerini anlama"* olarak sunar. Kuzey İrlandalılar ile Birleşik Krallığın ilişkisine temas ederken Kuzey İrlandalıları ulusal yerli azınlık olarak nitelendirir. Makedonya Arnavutlarından bahsederken onları etnik azınlık kabul eder. Oysaki uluslararası belgelerdeki farkın rehber alınması halinde, Kuzey İrlandalılar gibi Makedonyalı Arnavutları da ulusal azınlık kabul etmek gerekir. Ghanem, Kuzey İtalya'daki (Güney Tyrol) Almanları yerli azınlık olarak anar. Ghanem, azınlıklara ilişkin sınıflandırmalarda yerellik ve göçmenlik dışında bir nesnel ölçüt aramayı yararsız bulur. Ghanem'e göre, azınlık sınıflandırmaları uluslararası sistemdeki güç dengesine göre değişir. Kendisinin önerdiği yerellik ve göçmenlik ayrımı ise, güç ilişkilerindeki her değişime göre değişebilecek ölçütlerden değildir.

Ghanem, uluslararası hukukta azınlık gurubu olmanın nesnel ölçütlerinden sayılan toplumun çoğunluğunun dil, lehçe, din, mezhep veya kültüründen farklılık ölçütünü geniş okur. Bir grubun kendini çoğunluktan farklı görmesi olarak tanımlanan öznel ölçütü de Ghanem'in geniş okuduğu söylenebilir. Bu ise, uluslararası belgelerin kabul ettiği azınlık olmanın nesnel ve öznel ölçütlerini tartışmaya açtığı izlenimi uyandırır. Örneğin kültürel özerkliğin pek çok devlet tarafından sınırlı uygulandığı fikrindedir. Somut örnek vermek gerekirse, İsrail'de farklı etnik grupların kendi din ve eğitim işlerinden sorumlu olmalarını çok sınırlı bir kültürel özerklik olarak nitelendirir. Ghanem, misafir işçilerin yabancı statüsü yerine azınlık statüsünde sayılmaları gerektiğini savunur.

Ghanem'e göre, göçmen halk niteliği taşıyan azınlık gruplarının iktisadi ve toplumsal talepleri, yerli halk niteliği taşıyan azınlık gruplarının hem siyasi hem iktisadi hem toplumsal talepleri olur. Bir diğer deyişle, yerli halk niteliği taşıyan bir azınlık grubu, uluslararası belgelere göre etnik azınlık grubu sayılmaktaysa da, bu grup, siyasi hak talebinde bulunabilir. Yerli halk, toplumun nüfusu içinde yüzde olarak çift haneli rakama ulaşmamış olsa da, yerli olmaktan kaynaklı, grupsal olarak siyasi hak talep edebilir. Ghanem'e göre, grupsal olarak siyasi hak talebinde bulunmak için, ulusal azınlık grubu olmak gerekmez.

Ghanem (2012: 368) *demokratik bir rejimde, azınlığın göçmen tipinde*

olması halinde; göçmen azınlığın asimile olmaktan imtina etmeyebileceğini söyler. Ancak göçmen azınlık, topraksız özerkliğin bir biçimi olarak kültürel özerkliği de isteyebilir. Ghanem, gelişmiş demokrasilerde göçmen azınlığın grup hakkı talebinde bulunmaya ihtiyaç duymayabileceğini düşünür. ABD'yi bu tipe örnek gösterir. İlginç olan, ABD'de 1964'e kadar siyahlara yönelik uygulanan ayrımcılığı görmezden gelmesidir.

Ghanem(2012: 368), *demokratik bir rejimde azınlığın yerli halk tipinde olması halinde*, yerli azınlığın sınırlı kültürel özerklik veya devlete ortak olma talebinde bulunabileceğini söyler. Ghanem'e göre, demokratik bir rejimde, yerli halk kendini özgür hissedeceğinden sınırlı kültürel özerklikten öte bir istekte bulunmayabilir. ABD ve Kanada'daki Amerikan halklarının devlete ortak olmaktansa sınırlı kültürel özerlikle yetindiklerini hatırlatır. Avustralya'da Aborjin ve Yeni Zelanda'da Maori halklarının grup olarak devletçe tanınmalarını 21. yüzyıl demokrasinin ileri örneklerinden sayar.

Ghanem(2012: 370), *etnokratik bir rejimde azınlığın göçmen tipinde olması halinde*, göçmen azınlığın sınırlı kültürel özerklik talebinde bulunabileceğini söyler. Ghanem'e göre, göçmen azınlığın talepleri etnokratik bir devlette karşılanmaz. Ghanem (2012: 371), SSCB'nin dağılması sonrasında İsrail'e göçen Rusya kökenli Yahudilerle, çalışmaya gelen Uzakdoğulu göçmenler arasında, hakların kullanımı bakımından görülen farka işaret eder. Ghanem'e göre, Yahudiler de göçmenlerdir, ama ayrıcalıklıdır. Zira İsrail'e göçen her Yahudi derhal yurttaşlık alır. Yahudiler dışındaki hiçbir grubun üyesinin böyle bir hakkı yoktur.

Ghanem(2012: 372), *etnokratik bir rejimde azınlığın yerli halk tipinde olması halinde*, yerlilerin devlete ortak olmak isteyebileceklerini, hakim etnik grubun bunu reddetmesi durumunda bağımsız bir yeni devlet kurmaya girişebileceklerini söyler. Ghanem'e göre, kendisiyle aynı etnik kimliğe sahip olanlara ait bir devletin varlığı halinde, yerli halk, topraklı veya topraksız, soydaşlarının hakim olduğu devletle birleşmeyi isteyebilir. Ghanem(2012: 373), kendi kaderini belirleme hakkının etnokraside hakim konumdaki etnik grup tarafından kötüye kullanıldığını vurgular. Etnokraside azınlığın yerlilik özelliği taşımasına dair İsrail'deki Filistinliler ve Türkiye'deki Kürtler örneğini verir.

Ghanem'in modelini kurarken, yurttaş milliyetçiliği ve etnik milliyetçilik ayrımını ıskaladığını söylemek mümkündür. Burada, Brubaker'in (1992) Fransa ve Almanya üzerinden yaptığı iki milliyetçilik tanımı akla getirilebilir. Ulusun ulus-devletin kuruluşu sonrasında veya öncesinde oluşmasına bağlı olarak, birincisinde yurttaş milliyetçiliği, ikincisinde etnik milliyetçilik görülür. Ghanem'in düşüncesinde belirgin olan,

devlet politikası olarak milliyetçiliğin her türünün ırkçılık olduğudur. Devlet örgütlenmesi Ghanem'e göre ya milliyetçi ya demokratik ilkelere göre yapılandırılır. Ghanem'in bu yaklaşımını, Linz&Stepan'ın (1996) devlet politikası olarak milliyetçiliğin demokrasinin pekişmesinin önünde ciddi engel teşkil ettiği yönündeki yaklaşımına benzetmek mümkündür. Demokrasinin dünya değeri haline geldiği (McFaul, 2004), demokrasinin kasabadaki tek oyun olduğu (Przeworski, 1991) açıktır. Yonah'nın (2000) ortaklıkçı demokrasi yaklaşımının imrendirici olduğu yadsınacak değildir. İnsanlık için, medeni hakların 18.yüzyıl, siyasi hakların 19.yüzyıl ve toplumsal hakların ise 20.yüzyıl kazanımı olmasından (Marshall, 1973) hareketle; kimlik haklarının (Işın&Wood, 1999) 21.yüzyıl yurttaşlık haklarına ilavesini istemek demokratik bir taleptir. Ancak grup haklarının tanınmasının; medeni, siyasi ve toplumsal hakların kullanımına dair engelleri aşmaya yardımcı olacağını düşünmek makul gözükmemektedir. Ayrıca grup haklarının tanınmasının 21. yüzyıl demokrasi anlayışının gerekli şartı olduğu yönündeki Ghanem'in düşüncesi (Ghanem&Rouhana&Yiftachel,1998) Haziran 2014'de yaşanan Irak'taki devlet krizi dikkate alındığında, ikna edici olmaktan uzaktır. Ortaklıkçı demokrasiye dayanan bir anayasanın bölünmeye davetiye çıkardığı, Irak demokratikleşme deneyiminde kendini göstermiştir.

Hatırlanacağı üzere, Linz ve Stepan (1996: 428-429), devlet-ulus-demokrasi ilişkisine dair dört tip sayar. Birinci tipte, yabancıların sınır dışı edilmesi bir seçenektir. İkinci tipte, yabancılara medeni haklar tanınır, siyasi haklar tanınmaz. Üçüncü tipte, hakim kültür içinde asimile olmayı kabul etmek şartıyla, azınlıkların siyasete katılımına izin verilir. Dördüncü tipte, liberal demokrasi ile kimlik çeşitliliği birleşiktir. Devletin siyasi sınırları içinde yaşayan her bireyin siyasi hakları ve azınlıkların grup hakları tanınır. Linz ve Stepan (1996: 430), bu tipoloji içinde, etnik demokrasiyi ikinci tipte sayar. Bu bağlamda, Ghanem'in etnokrasi nitelendirmesinin Linz ve Stepan'ın etnik demokrasi kavramının karşılığı olduğu kabul edilirse, Ghanem'in ikinci tipte saydığı bir rejimden dördüncü tipe geçmesini istemesinin fazla iyimser bir tutum olduğu açıktır. Öte yandan, Yakobson ve Rubinstein'in (2003, 2008) İsrail'deki rejimi Finlandiya demokrasisine benzettiği, Dowty'nin(1999) İsrail'in etnik kimlik vurgusu yoğun bir Batı tipi ulus-devlet olduğu yönündeki görüşleri dikkate alındığında, Ghanem'in İsrail siyasetine dair çizdiğinin tersi bir tabloyu görmek mümkündür. Dolayısıyla Ghanem'in modelinin tarafgirlik tuzağına düştüğü iddia edilebilir. Ancak bu iddia, haklı sayılsa dahi, modelin açıklayıcılık özelliğine hanel getirmez.

Bu bağlamda, modelin açıklayıcılığının yüksek olmasında, üç önemli yardımcı değişkenin kullanımının etkisinin yadsınamaz olduğu

söylenbilir. Bunlar; azınlığın yaşadığı ülkedeki demografik dağılımı, azınlığın birliğinin bozulmaz oluşu, azınlığın taleplerini dillendiren liderin kim veya kimlerden oluştuğudur. Ghanem (2012:367), azınlık ve çoğunluk nüfusu kıyaslandığında ciddiye alınacak oranda azınlık nüfusu tespit edilmesi halinde, azınlık taleplerinin siyasi sistemde kuvvetli baskı oluşturacağını belirtir. Azınlığın ülkenin toplam nüfusundaki oranı iki haneli rakama ulaşmışsa, azınlığın taleplerini yüksek sesle dillendirmesi olasıdır. Azınlığın talepleri işitilmezse, şiddetin, ses duyurma aracı olarak kullanılabileceğine işaret eder. Ghanem'e göre, azınlığın belirli coğrafyada yoğunlaşmış olup olmadığı önemli ölçüttür. Ghanem(2012:368),azınlık taleplerinin anlaşılmasında, azınlık grubuna liderlik yapan kadronun niteliklerinin belirleyici olduğunu savunur. Son tahlilde, yardımcı değişkenlerin seçiminde, Ghanem'in tarihi Filistin'deki Filistinlilerin tecrübesini dikkate aldığını iddia etmek doğru olur. Zira Ghanem, modelini kurarken, fiili durumdan ideal-tip çıkartmaya çalışmıştır.

Ghanem'in Modeline Dair Bir Uygulama: İsrail Örneği

Ghanem (2012: 368) demokratik bir rejimde göçmen azınlığın taleplerini anlayabilen ülkelere örnek olarak, ABD ve Kanada'yı gösterir. Ghanem, ABD'de esnek liberal demokrasi ve Kanada'da ortaklıkçı demokrasinin olduğunu düşünür. Ghanem'in ortaklıkçı demokrasiyi, bireysel hakların yanı sıra grup haklarının da tanınmış olduğu esnek bir liberal demokrasi modeli olarak gördüğünün altını çizmek gerekir. Ghanem'e göre (2012: 369), ortaklıkçı bir demokratik rejim, azınlıktaki etnik grubun farklılıklarının kabulünden dolayı iktisaden maliyetlidir. Ancak, bu, insanların barış içinde yaşaması için yüklenilebilir bir maliyettir. Sıkı bir liberal demokrasi örneği olarak Fransa'yı gösteren Ghanem, Fransa'daki demokrasi yaklaşımını, 21. yüzyıl demokrasi düzeyinin gerisinde konumlandırır.

Ghanem (2012: 369) demokratik bir rejimde yerli azınlığın taleplerini anlayabilmeyi başarmış ülkeler arasında, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı sayar. Ghanem'e göre, göçmen devletler göçmen azınlık ve yerli halk için en yaşanılır demokrasilerdir. Bu bağlamda, Ghanem'in ulus aşkın yurttaşlık (Bauböck, 1994), post-ulusal yurttaşlık (Soysal, 1994), ulussuz yurttaşlık (Sassen, 1996) gibi yurttaşlığa dair Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılan yeni yurttaşlık tanımlarından etkilendiği düşünülebilir. Öyle ki, Ghanem (2012: 371) Estonya, İsrail ve Türkiye'yi azınlık gruplarının taleplerini anlamayan etnokrasi örnekleri olarak sunar. Estonya'yı, toplumun yaklaşık %30'unu oluşturan göçmen azınlık olarak Ruslara yurttaşlık vermemekle eleştirirken; İsrail'i İsrail nüfusunun %18'ini meydana getiren Filistinlilere yurttaşlık vermekle birlikte,

hakların kullanımını kağıt üzerinde bırakmakla tenkit eder. Ghanem(2012: 373), etnokrazi örneklerinden saydığı Sri Lanka ve Türkiye'ye dair ayrıntıya girmez. Ama Ghanem'in her ikisinden, tıpkı İsrail'den istediği gibi etnokraziyi tasfiye etmesini beklediği çıkarımı yapılabilir. Nitekim Ghanem'in temel kaygısı, İsrail yurttaşı Filistinlilerin eksik yurttaş olma hallerine dikkat çekmektir. Dolayısıyla, Türkiye, Sri Lanka veya Estonya gibi ülkeler, onun için sadece İsrail'i anlatmaya yardımcı örneklerdir.

Ghanem, 1948'de Filistinlilerin bir kısmının İsrail Devleti'nin siyasi sınırları içinde kaldıklarını, İsrail kurucu babalarının BM ile tanınan İsrail sınırları içinde kalan Filistinlilere İsrail yurttaşlığı vererek İsrail'i uluslararası kamuoyunda liberal demokratik rejime sahip devlet olarak göstermek istediklerini, bunda başarılı olduklarını söyler. İsrail'de toprakların %93'ünün devlet elinde olduğu, toprakların sadece %7'sinde özel mülkiyetin tanındığı, farklı Siyonizm yaklaşımları arasındaki rekabet nedeniyle anayasal bir düzenin kurulamamış olduğu, evlenmenin veya boşanmanın dinsel kurallara tabi olduğu, seküler devlet örgütlenmesinin olmadığı dikkate alındığında (Smooha,2013: 208), 2003'de yapılan yasal bir düzenlemeyle İsraili Arapların Batı Şeria ve Gazze'den veya İsrail'in düşman saydığı ülkelerden biri ile evlenmelerinin yasaklandığı ve Arap ailelerin birliğinin kanunla sınırlandırıldığı anımsandığında, İsrail'de liberal demokrasinin olduğunu söylemek büyük çaba gerektirir. Dolayısıyla Ghanem'in iddiası haklı gözükmektedir.

Öte yandan, Ghanem'in İsrail'deki demokratikleşmeyi eksik okuduğunu söylemek doğru olur. Şöyle ki, Smooha'ya göre (2001), İsrail'in 1948-1966 arasındaki siyasi rejimini kontrol rejimi olarak nitelendirmek mümkündür. Nitekim 1966'da İsrail'de askeri rejime son verilmiştir. Ancak 1966 sonrası için İsrail'de kontrol rejimi olduğu söylenemez. İsraili Filistinlilerin ayaklandıkları 1976'ya kadar olan sürede, İsrail rejimi için Herrenvolk demokrasi nitelendirmesi yapılabilir. Fakat bunun 1976 sonrası için geçerliliği tartışmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, İsrail'deki siyasi rejimin tarih içinde devindiğidir. Birinci İntifada (1987-1993) sürecinde, önemli demokratikleşme adımları atılmıştır. Örneğin, Arapların temsil edildiği partilerin seçimlere girmesine izin verilmiştir. Öte yandan, 1995'de Rabin suikastı sonrasında yükselen Yahudi etnik-milliyetçiliğinin ivme kazandığı, demokrasi için tehdit oluşturduğu inkar edilecek değildir. Fakat bu olaylar, İsrail devlet örgütlenmesinde, devletin kurulduğu tarihten bugüne aynı yaklaşımın egemen olduğu iddiasını yanlış kılar. Diğer modellerle hesaplaşırken, bu modellerin değişimi açıklamamakla malul olduklarını söyleyen Ghanem, kendi modeline dair örnek verirken, İsrail demokrasisinin evrimini ihmal etmiş gözükmektedir. Bu bağlamda, Freedom House'un 2013 özgürlük raporunda, İsrail'in özgür

ülke sayıldığı, AB üyesi İtalya'nın politik haklarda özgürlük bakımından İsrail'in gerisinde konumlandığı akla getirilebilir.

İsrail Devleti'nin bayrağının ve ambleminin Yahudi tarihinden seçildiği, kamusal alanda İsraili Yahudi kimliğinin göstergelerini izlemenin mümkün olduğu hatırlandığında, Yahudiler dışındaki İsrail yurttaşların kendilerini öteki hissetmelerini anlamlandırmak mümkündür. Ayrıca yasama organında kendine yer bulan Yahudiler dışındaki etnik azınlık grubu üyelerinin, yürütme organında kendilerine yer bulamamaları, yargı organında sınırlı olmak kaydıyla yer edinebilmeleri, yerel yönetimlerde kurul üyelikleriyle yetinmek zorunda kalmaları dikkate alındığında, Yahudilerin İsrail'de ayrıcalıklı konuma sahip olduklarını görmemek mümkün değildir. Nitekim bu ayrımcılığın kökeninin Ghanem'in belirttiği üzere (2003) Siyonizm olduğu düşünülebilir. Ghanem&Hijazi'nin (2011) araştırmalarında açıkça ortaya koydukları üzere; Yahudiler, Araplara nazaran daha iyi eğitim almaktadırlar. Ama bunlar, İsrail yurttaşı Filistinlilerin sorunlarıdır. Dolayısıyla, Ghanem, İsraili Filistinlilerin Yahudilerle eşitlenmeleri amacıyla yönelik olarak modeli kurmuştur ve modelin diğer Filistinlilerin taleplerini anlamaya izin vermediğini görmek mümkündür. Zira Filistin Özerk Yönetimine tabi Filistinlilerin, İsrail yurttaşı Filistinlilerin, Arap ülkelerinde mülteci olarak yaşayan Filistinlilerin, Batı ülkelerindeki Filistin diasporası üyesi Filistinlilerin çıkarlarının aynı olduğunu düşünmek yanıltıcıdır.

Filistin Özerk Yönetimi altında yaşayan Filistinlilerin ilkselcilik kategorisinden bakıldığında anlaşılacak talepleri olduğu söylenebilir. Hedefleri, bağımsız bir Filistin'dir. İsrail yurttaşı Filistinlilerin beklentisi, eşit yurttaşlıktır. İsrail yurttaşlığından çıkartılmaktan korkmaktadırlar. İsraili Filistinlilerin ayrımcılık kategorisinden bakıldığında anlaşılacak talepleri vardır. Batı ülkelerindeki Filistinlilerin istedikleri çifte yurttaşlıktan ibarettir. Yılın belirli dönemlerinde atalarına ait coğrafyayı ziyaret etmek isterler. Filistin Özerk Yönetiminin denetimindeki bölgelerdeki yaşam standardının Batı ülkelerinde yaşayanlara cazip gelmeyeceği açıktır. Yani, Batıdaki Filistin diasporasının taleplerini modernleşme kategorisinden bakmak suretiyle anlamak isabetli olur. Arap ülkelerinde yaşayan mülteci Filistinlilerin taleplerini ise, pazarlıkçılık üzerinden bakarak anlamak olasıdır. Mültecilerin yaşadıkları Arap ülkesinin Ortadoğu'daki güç dengesindeki ağırlığına, İsrail Devleti'nin Arap ülkeleriyle ilişkilerinin seyrine göre, özel mülkiyet haklarının gaspı iddiasıyla tazminat veya tarihi Filistin'e özgürce giriş-çıkış talep ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla, Filistinlilerin, taleplerini dillendirirken, bilerek veya bilmeden, birbirinden farklı modeli kullandıkları açıktır. Zira bunun, Filistin sorununu çözümsüz kıldığı düşünülebilir. Burada ilginç

olan, Ghanem'in modeli kurarken beklemediği bir biçimde, gerçekliği aydınlatmış olmasıdır. Şu halde, farklı Filistinli grupların taleplerini anlamak için ortak bir modele ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Ghanem'in modeline dair verdiği örneklerin isabeti tartışmalı ise de, modelin zihin açıcı olması bakımından değerli olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç

Ghanem etnik azınlığın taleplerini anlamak bakımından, azınlığın göçmen azınlık veya yerli azınlık tipinde olmasını, azınlığın yaşadığı ülkedeki rejimin demokrasi veya etnokrasi tipinde olmasını, azınlık nüfusunun belli bir coğrafyada yoğunlaşıp yoğunlaşmadığını ve demografik ağırlığının tespitini, azınlığın grup içi bütünlüğünün olup olmadığını, azınlığın liderliğinin bir kişide veya kadroda olmasını dikkate almak gerektiğini savunur.

Ghanem'in etnik azınlık taleplerini anlama modelinin sunduğu dört olasılık vardır. Birincisi demokraside göçmen azınlık, ikincisi demokraside yerli azınlık, üçüncüsü etnokraside göçmen azınlık ve dördüncüsü etnokraside yerli azınlık olmak biçimindedir. Her ne kadar Ghanem, kendi modelini ayrımcılık, ilkselcilik, modernleşme ve pazarlıklık kategorilerinden birisine yerleştirmeyerek, kendi modelinin beşinci bir kategori oluşturduğunu imlemekteyse de, Ghanem'in modelin ayrımcılık kategorisinde saymak mümkündür.

Model, Filistin sorunu özelinde, sadece İsrail yurttaşı Filistinlilerin taleplerini anlamaya izin vermektedir. Modelin en önemli katkısı, Filistin Özerk Yönetimine tabi Filistinliler, İsraili Filistinliler, Arap ülkelerindeki mülteci Filistinliler, Batı'da yaşayan Filistin diasporasının birbiriyle çatışan talepleri olduğunu ortaya koymasıdır. Modelin sunduğu bakış açısının, son tahlilde, zihin açıcı olduğunu söylemek doğru olur.

Kaynakça / References

Abdel, J.S. (2007). "Zionist Massacres: The Creation of the Palestinian Refugee Problem in the 1948 War", *Israel and Palestinian Refugees*, (ed.E. Benvenisti&C. Gans&S. Hanafi), New York:Springer, (pp.59-127).

Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso Editions.

Bauböck, R. (1994). *Transnational Citizenship: Membership Rights in International Migration*, Alershot: Edward Elgar.

Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press.

Connor,W.(1994). *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, Princeton:Princeton University Press.

Dahl,R.A.(1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*, Connecticut:Yale University Press.

Dowty,A. (1999).“Is Israel Democratic? Substance and Semantics in the ‘Ethnic Democracy’ Debate”, *Israel Studies*, vol.4, no.2, (pp.1-15).

Freedom House(2013).Freedom In the World-Democratic Breakthroughs in the Balance:Selected Data From Freedom House’s Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties, A. Puddington (Ed.), <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Booklet.pdf> [27.06.2014]

Geertz,C.(1963). “The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States”, *Old Societies and New States* (ed.C.Geertz), New York:Free Press, (pp.105-157).

Gellner,E. (1983). *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell Publishing.

Ghanem,G., Rouhana,N.N&Yiftachel,O. (1998).“Questioning ‘Ethnic Democracy’: A Response to Sammy Smooha”, *Israel Studies*, vol.3, no.2, (pp.253-267).

Ghanem,A. (1998). “State and Minority in Israel:The Case of Ethnic State and the Predicament of its Minority”, *Ethnic and Racial Studies*, vol.21,no.3, (pp.428-448).

Ghanem,A.(2001). *The Palestinian-Arab Minority in Israel,1948-2000: A Political Study*, Albany: State University of New York Press.

Ghanem,A.(2003). “Zionism, Post-Zionism and Anti-Zionism in Israel: Jews and Arabs in Conflict over the Nature of the State”, *The Challenge of Post-Zionism: Alternatives to Israeli Fundamentalist Politics* (ed.E.Nimni), London:Zed Books, (pp.98-116).

Ghanem,A.&Others (2009). “Symposium: Can the Two-State Solution Be Salvaged?”, *Middle East Policy*, vol.16, no.1, (pp.1-27).

Ghanem,A.(2010). *Palestinian Politics after Arafat:A Failed National Movement*, Bloomington:Indiana University Press.

Ghanem,A.&Hijazi,A.(2011). “The Diverse Impact on Local Democracy: A Comparative Study About Democratisation Process in Jewish and Arab Communities in Israel”, *Lex Localis-Journal of Local Self-Government*, vol.9, no.3, (pp.247-263).

Ghanem,A. (2012). “Understanding Ethnic Minority Demands: A new Typology”, *Nationalism and Ethnic Politics*, vol.18, no.3, (pp.358-379).

Işın,E.F.&Wood,P.K. (1999). *Citizenship and Identity*, London:Sage Publications.

Jenne,E.(2004). "A Bargaining Theory of Minority Demands: Explaining the Dog that Did not Bite in 1990's Yugoslavia", *International Studies Quarterly*, no.48, (pp.729-754).

Johnston,D.M.(1995). "Native Rights as Collective Rights: A Question of Group Self-Preservation", *The Right of Minority Cultures* (ed. W. Kymlicka), Oxford:Oxford University Press, (pp.179-200).

Khalidi,R.(2001)."The Palestinians and 1948: The Underlying Causes of Failure",*The War For Palestine: Rewriting the History of 1948* (ed.E.Rogan&A. Shlaim), Cambridge: Cambridge University Press,(pp.12-36).

Liebmann,C.& Yehiya,D.E. (1983). *Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State*, Berkeley: University of California State.

Linz,J.J.&Stepan,A.(1996).*Problems of Democratic Transition and Consolidation : Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*,Baltimore-London: Johns Hopkins University Press.

Marshall,T.H. (1973). "Citizenship and Social Class", *Class, Citizenship and Social Development* (ed. T.H. Marshall), Westport: Greenwood, (pp.65-122).

Masalha,N. (2011). "New History, Post-Zionism and Neo-Colonialism: A Critique of the Israeli New Historians", *Holy Land Studies*, no:10/1, (pp.1-53).

Mcfaul,M. (2004). "Democracy Promotion as a World Value", *The Washington Quarterly*, vol.28, issue 1, (pp. 147-163).

Pappe,I. (1992). *The Making of Arab-Israel Conflict:1947-1951*, London:I.B. Tauris.

Przeworski,A. (1991).*Democracy and The Market:Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, New York: Cambridge University Press.

Rouhane,N.(1997). *Palestinian Citizens in an Ethnic Jewish State:Identities and Conflict*, New Haven: Yale University Press.

Sartori,G.(1987). *The Theory of Democracy Revisited*,New Jersey:Clatham House.

Sassen,S. (1996). *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, 1995 Columbia University Leonard Hastings Schoff Memorial Lectures, New York: Columbia University Press.

Shils,E. (1957). "The Integrative Revolution: Primordial,Personal and Sacred Ties", *British Journal of Sociology*, no.8, (pp.130-145).

Smith,R.M.(1997).*Civic Ideals:Conflicting Visions of Citizenship in US History*, New Haven:Yale University Press.

Smootha,S.(1990)."Minority Status in an Ethnic Democracy: The Status of Arab Minority in

Israel", *Ethnic and Racial Studies*, vol.13, no.3, (pp.389-413).

Smooha,S. (2001). "The Model of Ethnic Democracy", European Center for Minority Issues (ECMI), http://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/working_paper_13.pdf [27.06.2014]

Smooha,S. (2013). "A Zionist State, A Binational State and an In Between Jewish and Democratic State", *Contemporary Challenges to the Nation State:Global and Israeli Perspectives* (volume 1), (ed. A. Shapira&Y.Z. Stern&A. Yakobson), Brighton: Sussex Academic Press, (chapter 14:pp.206-224).

Soysal,Y.N.(1994). *Limits of Citizenship:Migrants and Postnational Membership in Europe*, Chicago: University of Chicago Press.

Yakobson,A.&Rubinstem,A. (2008), *Israel and the Family of Nations: The Jewish Nation-State and Human Rights*, London:Routledge. (published in Hebrew in 2003,Tel Aviv:Schocken)

Yiftachel,O.(1997). "Israel Society & Jewish-Palestinian Reconciliation:Ethnocracy and Its Territorial Contradictions", *Middle East Journal*, vol.51,no.4. (pp.505-519).

Yiftachel,O.(2006). *Ethnocracy, Land and Identity Politics in Israel/Palestine*,Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Yonah,Y.(2000). "Israel's Political Stability: A Matter of Principle", *Israel Studies*, vol.5, no.2, (pp.128-153).

Young,I.M.(1990). *Justice and the Politics of Difference*, Princeton:Princeton University Press.

